

Kocaeli Üniversitesi

Eğitim Dergisi

E-ISSN: 2636-8846

2023 | Cilt 6 | Sayı 1

Sayfa: 49-69

**Kocaeli University
Journal of Education**

E-ISSN: 2636-8846

2023 | Volume 6 | Issue 1

Page: 49-69

Riley'in çıkarım katmanları diyagramı ve sosyal bilgiler eğitiminde kullanımı

Riley's layers of inference diagram and its use in social studies education

Okan Yetişensoy, <https://orcid.org/0000-0002-6517-4840>

Bayburt Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, okanyetisensoy@bayburt.edu.tr

Şemsettin Akdeniz, <https://orcid.org/0000-0002-2880-3660>

Bartın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, sakdeniz@bartin.edu.tr

Bu çalışmanın bir bölümü, Okan Yetişensoy ve Şemsettin Akdeniz (2021) tarafından 9. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Gönderim Tarihi	Düzeltilme Tarihi	Kabul Tarihi
11 Ağustos 2022	12 Kasım 2022	12 Aralık 2022

Önerilen Atıf

Yetişensoy, O., & Akdeniz, Ş. (2023). Riley'in çıkarım katmanları diyagramı ve sosyal bilgiler eğitiminde kullanımı. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 6(1), 49-69. <http://doi.org/10.33400/kuje.1160608>

Recommended Citation

ÖZ

Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Siyaset Bilimi gibi pek çok disiplini bir araya getiren, sahip olduğu disiplinlerarası yapısıyla geniş içerikleri içinde barındıran bir çalışma alanıdır. Birbirinden farklı ve çoğu zaman iç içe geçmiş bu disiplinlerin öğrencilere kazandırılması öğretimi destekleyici araçların kullanımını gerektirmekte, bu noktada grafik düzenleyicilerden yaygın şekilde yararlanılmaktadır. Ülkemizde Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılan grafik düzenleyiciler incelendiğinde; bunlar arasında kavram çarkı diyagramı, venn diyagramı, balık kılçığı, frayer, bilgi haritaları, tanılayıcı dallanmış ağaç ve kavram ağları gibi çeşitli görsel araçların olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılacak farklı türdeki grafik düzenleyicilerin yerli alan yazınına kazandırılması ve Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanımının teşvik edilmesi önemli bir husus olarak görülebilir. Bu çalışmanın amacı Claire Riley tarafından geliştirilen ve kaynakların analizine yönelik sistematik bir çerçeve sunan "Çıkarım Katmanları Diyagramını" yerli alanyazınına tanıtmak ve güncel Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamındaki kullanılabilirliğini ortaya koymaktır. Doküman incelemesi yönteminin kullanıldığı çalışma sonucunda Riley'in çıkarım katmanları diyagramının öğrencileri araştırmaya, analiz etmeye, iş birliğine ve kanıt kullanmaya teşvik eden ve öğrenme-öğretme sürecinde aktif kılan bir araç olduğu belirlenmiştir. Bununla beraber diyagramın çeşitli özellikleri yönüyle Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan farklı amaç ifadeleri ve becerilerle ilişkili olduğu ve programda yer alan çeşitli öğrenme alanlarına uygulanabilir bir yapıda olduğu görülmüştür. Çalışmanın ilgili diyagramı yerli alanyazına kazandırma ve Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanımını teşvik etme noktasında faydalı olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: grafik düzenleyiciler, diyagram, sosyal bilgiler, çıkarım katmanları

ABSTRACT

Social Studies is a field of study that combines many disciplines such as History, Geography, Economics, and Politics and contains intense content with its interdisciplinary structure. Transferring these different and often intertwined disciplines to students requires different teaching tools, and graphic organizers are widely used for this purpose. When the graphic organizers used in Social Studies education in our country are examined, it is seen that there are various visual tools such as concept wheel diagram, Venn diagram, fishbone, Frayer, knowledge maps, diagnostic branched tree, and concept networks. In this context, it can be seen as an essential issue that different types of graphic organizers that can be used in Social Studies education are brought into the domestic literature and that their use in Social Studies education is encouraged. This study aims to introduce the "Inference Layers Diagram," which was developed by Claire Riley and provides a systematic framework for analyzing resources in the domestic literature and to reveal its usability in the current Social Studies Curriculum. As a result of the study in which the document analysis method was used, it was determined that Riley's inference layers diagram is a tool that encourages students to research, analyze, collaborate, and use evidence and activates them in the learning-teaching process. Also, it was seen that the diagram is related to different purpose statements and skills in the Social Studies curriculum regarding its various features and can be applied to various learning areas in the program. It is thought that the related diagram of the study will be helpful in bringing the relevant diagram to the domestic literature and encouraging its use in Social Studies education

Keywords: graphic organizers, diagram, social studies, layers of inference

GİRİŞ

Sosyal Bilgiler, Tarih, Coğrafya, Ekonomi, Siyaset Bilimi gibi pek çok disiplini bir araya getiren, sahip olduğu disiplinlerarası yapısıyla geniş içerikleri içinde barındıran bir çalışma alanıdır. Birbirinden farklı ve çoğu zaman iç içe geçmiş bu disiplinlerin öğrencilere kazandırılması öğretimi destekleyici araçların kullanımını gerektirmekte, bu noktada grafik düzenleyicilerden yaygın şekilde yararlanılmaktadır. Grafik düzenleyiciler; basitçe yazılı materyallerde var olan bilgilerin öğretilmesini ve öğrenilmesini basitleştirmek amacıyla metnin içeriğinin, yapısının ve metinde geçen anahtar kavramların birbirleri ile olan ilişkilerinin, bağlantılar ve oklar vasıtasıyla ifade edildiği görsel araçlar olarak tanımlanmaktadır. Diyagram, grafik, harita ve şema gibi farklı türdeki görsel araçları kapsayan grafik düzenleyiciler, öğrencilerin bir konuyu oluşturan parçalar arasında ilişkiler kurmalarını sağlayarak öğrenme sürecine daha bütünsel şekilde bakılmasına imkân vermekte, sınıf ortamlarında bireysel ya da gruplar hâlinde öğretimi güçlendiren bir araç olarak kullanılmaktadır (Vekiri, 2002; Dönmez vd., 2007). Öğrenme sürecini öğrenciler açısından daha yönetilebilir ve eğlenceli hale getiren grafik düzenleyiciler, öğrencilerin karmaşık veri kümeleri içerisinde yer alan bilgi parçacıklarını keşfetmelerine, kavramlar arası bağlantıların farkına varmalarına olanak sağlamakta, nihayetinde ise büyük resimlerin daha küçük temsiller yoluyla kavranmasına yardımcı olmaktadır (Gallavan & Kottler, 2010).

Sosyal Bilgiler’de grafik düzenleyicilerin kullanımına ilişkin kapsamlı bir çalışma gerçekleştiren Mann (2014) Sosyal Bilgiler’in içeriğini anlamak için öncelikle içerikle ilişkili bağlamların ve yapıların anlaşılması gerektiğini ancak çoğu öğrencinin Sosyal Bilgiler’in barındırdığı karmaşık fikirler, gerçekler ve kavramları anlamlandırma becerisinden yoksun olduğunu belirtmiş, bu konuda grafik düzenleyicilerin kullanımının ise umut verici olduğunu vurgulamıştır. Gallavan & Kottler (2010) ise grafik düzenleyicilerin Sosyal Bilgiler öğrenme-öğretme süreçlerinin öğrenci merkezli, gelişimsel özelliklere uygun, aktif ve üretken şekillerde sürdürülmesine olanak sağlayacağını belirtmiş ve bu araçlardan yararlanmanın Sosyal Bilgiler terminolojisini, yapılarını ve işlevlerini öğrenmeyi daha etkili hale getireceğine vurgu yapmıştır.

Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılan grafik düzenleyicilerin daha etkin öğrenmelerin önünü açacağını vurgulayan Alkan (2020) ise Sosyal Bilgiler derslerinde grafik düzenleyicilerden yararlanmanın öğrencilerin öğrenme isteğini ve merak duygusunu artırarak daha etkili öğrenmelerin sağlanacağını belirtmiştir. Gallavan & Kottler (2010) Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılabilecek 8 farklı türde grafik düzenleyiciyi tanıtmış ve grafik düzenleyicilerin etkin bir şekilde kullanıldığında, öğrencilerin motivasyonuna ve akademik başarısına olumlu yönde katkı sunacağını ifade etmiştir. Sosyal Bilgiler’de grafik düzenleyicilerin kullanımına ilişkin erken sayılabilecek çalışmalardan birisini gerçekleştiren Herbst (1995) grafik düzenleyicilerin öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını artırmakla kalmayacağını, aynı zamanda onların grup çalışmaları yoluyla iş birliği ve eleştirel düşünme gibi becerilerini de geliştireceğini ifade etmiştir.

Benzer şekilde Guzzetti (1992) de Sosyal Bilgiler’in içeriğinin anlamlandırılmasında farklı araçlara ihtiyaç olduğunu, bu noktada grafik düzenleyicilerin Sosyal Bilgiler metnlerinin içeriğinin anlaşılmasında değerli bir araç olabileceğine işaret ederken (Akt. Mann, 2014), Hall & arkadaşları (2016) Sosyal Bilgiler eğitimcilerine grafik düzenleyicilerden yararlanmaya yönelik 5 adımlık bir rehber sunmuştur. Bu düzenleyicilerin başta tarihi konular olmak üzere Sosyal Bilgiler’e has disiplinlerin öğretimine olumlu yönde yansıtacağını vurgulamış, bu grafikler yoluyla öğrencilerin karşılaştırma, analiz, neden-sonuç ilişkileri kurma gibi becerilerinin gelişeceğini belirtmiştir.

İlgili çalışmalarda da işaret edildiği üzere Sosyal Bilgiler sınıflarında grafik düzenleyicilerin kullanımı, öğrencilerin kaynaklarla ilgili öngörü oluşturmalarına, metinlerdeki ana fikirleri belirlemelerine, temel kavramlar arasındaki ilişkileri anlamalarına ve bilgileri düzenlemelerine katkı sunmakta, ayrıca öğrencilerden öğrendiklerini hatırlamalarını, değerlendirmelerini, sentezlemelerini, analiz etmelerini ve uygulamalarını teşvik ederek daha üst düzey düşünme

becerilerini geliştirmeye yardımcı olmaktadır (Mann, 2014). Bütün bu çalışmalardan hareketle grafik düzenleyicilerin pek çok öğrenme çıktısını beraberinde getiren ve Sosyal Bilgiler eğitimine olumlu yönde katkı sunan araçlar olarak değerlendirildiği söylenebilir. Ülkemizde Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılan grafik düzenleyiciler incelendiğinde; bunlar arasında kavram çarkı diyagramı, venn diyagramı, balık kılıcı, frayer, bilgi haritaları, tanılayıcı dallanmış ağaç ve kavram ağları gibi çeşitli görsel araçların olduğu görülmektedir (İlter, 2015; Alkan, 2020; Çelikkaya, 2020; Gezer & Meral, 2020; Gürel, 2020; Faiz, 2020). Bütün bunlardan hareketle Sosyal Bilgiler eğitimine katkı sunabilecek farklı grafik düzenleyicilerin yerli alanyazına kazandırılması ve Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanımının teşvik edilmesi önemli bir husus olarak görülebilir.

Amaç

Bu çalışmanın amacı, 1999 yılında Britanyalı öğretmen Claire Riley tarafından geliştirilen, çeşitli bilgi kaynaklarının analizi için sistematik bir çerçeve sunan *Çıkarım Katmanları Diyagramının* tanıtılması ve Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanılabilirliğinin mevcut Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ışığında ortaya koyulmasıdır. Bu noktada çalışmaya yön veren iki temel araştırma sorusu şöyledir:

1. Riley'in Çıkarım Katmanları Diyagramı mevcut alanyazında nasıl yer almaktadır?
2. Diyagramın 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamındaki kullanılabilirliği nasıldır?

YÖNTEM

Bu çalışma, Nitel araştırma yaklaşımına uygun olarak doküman incelemesi yöntemi ile yürütülmüştür. Nitel araştırmalar görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algı ve olayların doğal ortamında gerçekçi bir biçimde ortaya koyulması için nitel süreçlerin izlendiği araştırmalardır. Nitel araştırma yaklaşımı içerisinde değerlendirilen doküman incelemesi araştırmalarında ise araştırılması hedeflenen olgu veya olgular üzerine bilgi içeren yazılı materyaller analiz edilir. Böylece araştırmacıya ihtiyacı olan veriyi gözlem veya görüşme yapmaya gerek kalmadan elde etme imkânı sunulur (Yıldırım & Şimşek, 2018). Bununla beraber eğitim bilimlerinde yararlı bir yaklaşım olan doküman incelemesi yöntemi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilen bilimsel bir araştırma yöntemini ifade etmekte, araştırma protokolüne bağlılık gerektiren bilimsel bir yöntem olarak öne çıkmaktadır (Özkan, 2019). Doküman incelemesi yönteminin araştırma sorularına yanıt vermede en uygun yöntem olmasından hareketle çalışmada bu yöntemin kullanılması uygun görülmüştür.

Veri Toplama Kaynakları

Çalışma ya temel oluşturan ilk araştırma sorusu kapsamındaki veri toplama kaynaklarını Riley'in çıkarım katmanları diyagramının kullanımını içeren kaynaklar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Google Akademik, Proquest, DergiPark ve EBSCO-Host gibi fark veri tabanlarında taramalar gerçekleştirilmiş, Riley'in Çıkarım katmanları diyagramını ele alan ve diyagramın kullanımına yönelik içerik barındıran kaynaklara ulaşılmıştır. Çalışmanın ikinci araştırma sorusu kapsamında kullanılan veri kaynağını ise güncel 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı oluşturmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmanın verilerinin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. İçerik analizi ile kaynaklarda yer alan karmaşık veriler bütüncül bir bakış açısıyla incelenerek anlamlı bir bütün içerisinde sunulmuştur. Bu bağlamda araştırmanın ilk sorusu olan "*Riley'in çıkarım katmanları diyagramı mevcut alanyazında nasıl yer almaktadır?*" sorusu kapsamında ulaşılan kaynaklar analiz edilerek bulgular "*Diyagramın temel özellikleri*" ve "*Diyagramın kullanımı ele alan*

çalışmalar” temaları altında birleştirilmiştir. “*Diyagramın 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamındaki kullanılabilirliği nasıldır?*” sorusu ise “Amaçlar”, “Kanıt kullanımı”, “Ortak beceriler”, “Öğrenme alanlarına uygulanabilirlik” olmak üzere 4 tema altında çözümlenmiştir. Bu süreçte öznel değerlendirmelerden kaçınılmış, Riley’in (1999) diyagramı tanıttığı orijinal çalışmasında ifade edilen ve vurgulanan noktalar ile 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda (MEB, 2018) yer alan içerik ilişkilendirilerek bulgular sunulmuştur. Araştırmanın inandırıcılığının sağlanmasında ise uzman incelemesi, yönteminden (Yıldırım & Şimşek, 2016) faydalanılmıştır. Bu noktada verilerin yaklaşık yüzde %30’luk bir kısmı nitel araştırma üzerine deneyim sahibi olan bir Sosyal Bilgiler eğitimcisi tarafından tekrar analiz edilmiştir. Araştırmacılar ve uzman yaptıkları analiz sonuçlarını karşılaştırılmış ve analizlerde fikir birliğine varana kadar tartışmışlardır. Bu doğrultuda bir temanın ismi değişmiş, bir tema ise “*Kanıt kullanımı*” ve “*Ortak beceriler*” olmak üzere ikiye bölünmüştür.

Araştırma Etiği

Bu araştırmanın planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

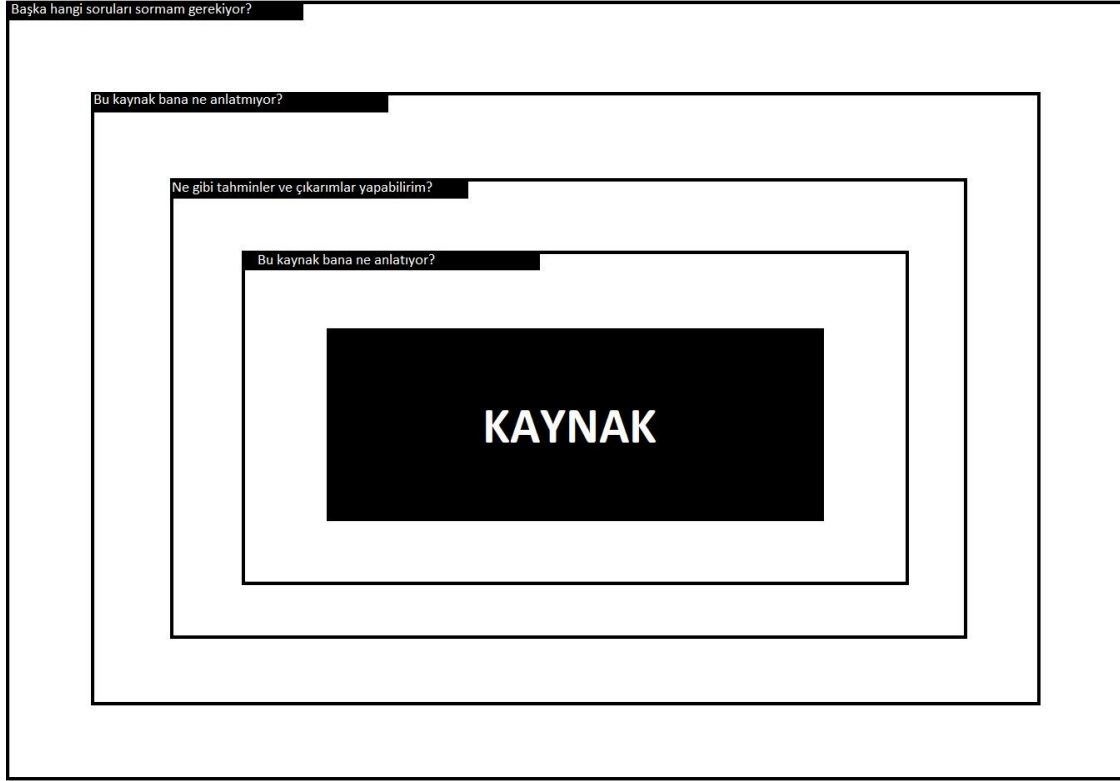
Çalışma doküman inceleme çalışması olduğu için Etik Kurul İzni alınmasını gerektiren çalışmalar grubunda yer almamaktadır. Bu nedenle Etik Kurul İzni beyan edilmemiştir.

BULGULAR

Riley’in Çıkarım Katmanları Diyagramı

Alan yazında *Riley’in Çıkarım katmanları diyagramı* olarak adlandırılan diyagram, 1999 yılında Britanyalı bir öğretmen olan Claire Riley tarafından geliştirilmiştir. Diyagramın ortaya çıkış sürecini anlatan Riley (1999) öğrenme ortamlarında kullanılan çoğu kaynağın çocukların kafasını karıştırdığını ve öğrencilerin çoğu zaman bu kaynaklara gelişigüzel bir şekilde bakarak bir köşeye attığını gözlemlemiştir. “*Birçok kaynağın köşeye atılmasının nedeni, öğrencinin kaynağın ne işe yaradığını ve ne kadar yararlı olduğunu tam olarak açıklayamamasıdır.*” ifadesine yer veren Riley, kaynakların analizini öğrenciler açısından kolaylaştıracak ve onların hayal gücünü harekete geçirecek bir sistem olarak bu diyagramı geliştirmiştir. Riley, geliştirdiği diyagramın esasen ilkökul çocuklarına yönelik olduğunu ancak her yaşta öğrenci tarafından kullanılabileceğini ve bu diyagramın daha üretken öğrenme aktivitelerini teşvik edeceğini ifade etmiştir.

Riley’in çıkarım katmanları diyagramı temelde iç içe geçen 4 katmandan oluşmaktadır. Katmanların en ortasında öğrenciler tarafından incelenecek kaynak yer almaktadır ve her bir katman öğrencinin cevaplama gereken bir soru ile temsil edilmektedir. Sorular içten dışa doğru karmaşıklaşmakta ve öğrenciler yüzeysel bir bakıştan sonra daha detaylı analiz süreçlerine doğru yönlendirilmektedir. İlgili diyagramın temel yapısı Şekil 1’de sunulmuştur (Riley, 1999):

Şekil 1*Diyagramın Temel Yapısı*

Şekil 1’de gösterilen diyagramın en içerisinde yer alan “*Bu kaynak bana ne anlatıyor?*” sorusu etrafında, öğrenciden beklenen kaynağın amacını ve aktardığı bilgileri yüzeysel bir bakış ile incelemektir. İkinci aşamada yer alan kaynaktan “*Ne gibi tahminler ve çıkarımlar yapabilirim?*” sorusunda ise öğrenciden kaynağı daha detaylı olarak analiz ederek çıkarımlar yapması ve kaynağın anlattıklarının ötesinde tahminlerde bulunması beklenir. “*Bu kaynak bana ne anlatıyor?*” sorusu etrafında ise kaynağa eleştirel gözle bakılır ve kaynağın eksik kaldığı noktalar değerlendirilir. “*Başka hangi soruları sormam gerekiyor?*” sorusu altında ise önceki katmanlardaki bilgilerden hareketle öğrenciden kaynağın yanıtlamada yetersiz kaldığı ek sorular oluşturması beklenir. Bu soruların ise öğrenciyi yeni kaynaklara ve araştırmalara yönlendirmede faydalı olabileceği düşünülmektedir (Riley, 1999).

Riley (1999) diyagramı tanıttığı çalışmasında diyagramın kullanımına yönelik bir etkinlik örneğine yer vermiştir. 1750-1900 yılları Britanya’sının anlatıldığı derste, Victoria Dönemi yerleşmeleri konusu etkinlik için uygun görülmüştür. Öğrenciler gruplara ayrılmış ve Victoria Dönemi yerleşmelerini tasvir eden görsel ve yazılı kaynaklar çıkarım katmanları diyagramı ile öğrenciler tarafından incelenmiştir. Riley bu noktada öğretmen tarafından bir “*büyük soru*” belirlenmesini önermiştir. İlgili etkinlikte de “*Victoria Dönemi kasabaları ne kadar varlıklıydı?*” sorusu büyük soru olarak belirlenmiş ve süreç ilgili soru etrafında şekillendirilmiştir. Riley ayrıca bu diyagramın kullanılacağı etkinliklerde öğretmenin sık sık büyük soruya vurgu yapmasının ve öğrencilerde merak duygusunu sürekli olarak canlı tutmasının önemine değinmiştir. Riley’in orijinal çalışmasında yer alan ve 1852 yılına ait bir yazılı kaynağın incelendiği örnek bir diyagram Şekil 2’de sunulmuştur.

araştırmaya yönlendiren bir etkinlik örneğine yer vermiştir. Tan (2006) Riley'in çıkarım katmanları diyagramını Singapur'daki Tarih ve Sosyal Bilgiler derslerine uyarlamış ve diyagramın farklı yöntemlerle beraber uygulanmasına ilişkin bir durum çalışması gerçekleştirmiştir.

2011 yılında Lefkoşa'da İngilizce ve Türkçe dillerinde basılan "Learning to investigate the history of Cyprus through artefacts – A Teacher's Guide" (Eski Eserlerle Kıbrıs Tarihinin Araştırılması – Öğretmen Kitabı) isimli kaynak diyagrama ilişkin kuramsal açıdan bilgi sağlamasa da Riley'in çıkarım katmanları diyagramının kullanıldığı bir etkinlik örneğine yer vermiş ve Kıbrıs'taki öğretmenlerin bu diyagramı kullanmaları teşvik edilmiştir. (Argyrou vd., 2011). Avustralya eğitim bakanlığı ise sitesinde coğrafyadaki görsel kaynakların analizinde bu diyagramın kullanımını önermiş ve 2007-2008 yılları arasında Afrika'da meydana gelen açlık krizine ilişkin protestoları yansıtan bir fotoğraf üzerinden ilgili diyagramın kullanımına ilişkin bir etkinlik örneğine yer vermiştir (VSG, 2021). Bununla beraber eğitim amaçlı pek çok web sitesinde de diyagramın uygulamasına ilişkin örneklerle rastlanmaktadır. Yerli alanyazında ise ilgili diyagramın tanıtımına ilişkin ilk çalışma Yetişensoy ve Akdeniz (2021) tarafından özet bildiri olarak gerçekleştirilmiştir. Bunun dışında yerli alanyazında diyagramın kullanımına yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamaktadır.

Riley'in Çıkarım Katmanları Diyagramının Sosyal Bilgiler Eğitiminde Kullanımı

Riley'in çıkarım katmanları ile 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (MEB, 2018) karşılaştırıldığında, diyagramın Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanılabilirliğine ilişkin çeşitli sonuçlara ulaşılmaktadır. Programın Özel Amaçları incelendiğinde, öğrencilerin eleştirel düşünme becerisine sahip olmalarının, farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulamalarının ve bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşmalarının vurgulandığı görülmektedir. Riley'in (1999) diyagramı tanıttığı ilgili çalışması incelendiğinde, diyagram ile farklı dönem ve mekanlara ait tarihsel kanıtların sorgulanmasının teşvik edildiği, bu doğrultuda 1852 yılına ait bir yazılı kaynak örneğine yer verilerek öğrencilerden bu kaynağı araştırma, sorgulama, inceleme gibi bilimsel yöntemle ilişkili becerileri işe koşarak çözümlemelerinin istendiği gözlenmektedir. Bununla beraber diyagramın 4 temel katmanından birisine yön veren "Bu kaynak bana ne anlatmıyor?" sorusu ile de öğrencilerin kaynağa eleştirel gözle bakmalarının ve kaynağı yanıtlamada eksik kaldığı yönlerden değerlendirmelerinin teşvik edildiği görülmektedir. Riley'in çıkarım katmanları diyagramının ortaya koyduğu bu özellikleri ile programın özel amaçlarında ifade edilen tarihsel kanıtların sorgulanması, bilimsel düşünmeyi temele alarak bilgiye ulaşma, eleştirel düşünme gibi amaç ifadeleri arasında belirgin bir bağlantının bulunduğu görülmektedir. Bu noktada diyagramın Sosyal Bilgiler Öğretim programında yer alan ilgili amaçlara ulaşmada bir araç olarak kullanılabilmesi söylenebilir.

İlgili diyagramın Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanılabilirliğine işaret eden bir diğer bulgu ise gerek diyagramda gerekse programda kanıt kullanımına atfedilen ortak değer olarak öne çıkmaktadır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (2018) incelendiğinde de "Kanıt kullanma" becerisinin programdaki temel becerilerden birisini oluşturduğu, ilgili becerinin kullanımını teşvik eden kazanım ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Bununla beraber *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlar* bölümünde kazanımlarla ilgili güncel ve tartışmalı konuların, farklı tartışma teknikleri kullanılarak ve kanıt kullanma gibi becerilerle ilişkilendirilerek ele alınması önerilmiştir. Riley (1999) diyagramın kullanımı ile öğrenme sürecinin kanıt temelli bir anlayış çerçevesinde gerçekleşeceğini belirtmiş ve diyagramın öğrencileri kanıtları yüzeysel bir şekilde incelemekten daha sistematik bir bakış ile değerlendirmeye yöneltme noktasında etkili olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Riley (1999) diyagramın öğrenme aktivitelerinde öğrencilere ve öğretmenlere kanıt kullanımına dair somut bir çerçeve sağlayacağına işaret etmiş ve bu noktada öğretmenin rehberliğinin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu ise diyagramın kanıt kullanma becerisini temel bir beceri olarak öne çıkaran, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamındaki kullanılabilirliğini arttıran bir faktör olarak değerlendirilebilir.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (2018) temel beceriler olarak yer alan araştırma, eleştirel düşünme becerileri ile diyagramın öğrenciyi teşvik ettiği araştırma ve inceleme süreçlerinin gerektirdiği beceriler arasında da yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Nitekim diyagramda yer alan "Bu kaynak bana ne anlatmıyor?" sorusu eleştirel düşünme süreçlerinin varlığını gerektirirken, "Başka hangi soruları sormam gerekiyor?" sorusu öğrenciyi yeni araştırma süreçlerine yönlendirmektedir (Riley, 1999). Riley, yapmış olduğu etkinlik sonrası öğrencilere "Başka hangi soruları sormam gerekiyor?" sorusu kapsamında yeni araştırmalar yapmaları için bir ders daha ayırdığını belirtmiş ve bu uygulamayı "Bu, bize kaynakların yalnızca bize kesinlikle söyledikleri şeyler için değil, aynı zamanda sezdirmediği ve söylemedikleri şeyler için de değerli olduklarını gösterdi" sözleriyle değerlendirmiştir (Riley, 1999). Bu noktada ilgili diyagramın teşvik ettiği beceriler yönüyle Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda (2018) temel beceriler olarak yer alan araştırma ve eleştirel düşünme becerileri bağlamında kullanılabilirliği söylenebilir.

Çalışma kapsamında ulaşılan bir diğer bulgu ise gerek diyagramın gerekse programda yer alan öğrenme alanlarının çeşitli görsel ve yazılı kaynakların incelenmesini teşvik etmesi olmuştur. Riley (1999) Victoria Dönemi yerleşmelerini tasvir eden görsel ve yazılı kaynakları diyagram yoluyla incelemeye yönelik bir çalışmaya yer verirken, programda da çeşitli öğrenme alanları etrafında görsel ve yazılı kaynakların incelenmesi teşvik edilmiştir. Bu ise diyagramın Sosyal Bilgiler Öğretim Programı kapsamındaki kullanılabilirliğini artırıcı bir faktör olarak değerlendirilebilir. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda, "Öğrenme alanı" başlıklarının altında doğrudan kanıt kullanma becerisinin kazandırılmasının gerekliliği ifade edilen öğrenme alanları ile bu öğrenme alanlarında yer alan kanıt kullanımıyla ilişkili kazanımlar Tablo 1'de sunulmuştur:

Tablo 1

Kanıt Kullanma Becerisi Doğrudan Vurgulanan Öğrenme Alanları ve İlgili Kazanımlar

Sınıf Düzeyi	Öğrenme Alanı	Kazanım
4. Sınıf	Birey ve Toplum	SB.4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur. <i>Resmî kimlik belgesini inceleyerek bu belgenin içerdiği bilgiler açıklanır.</i>
4. Sınıf	Kültür ve Miras	SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar. <i>Kazanım biyografi öğretimi bağlamında ele alınır.</i>
7. Sınıf	Kültür ve Miras	SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir. <i>Yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklere yer verilir.</i> SB.7.2.1. Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar. <i>Osmanlı Devleti'nin kuruluşu ile ilgili farklı tarihsel yorumlara değinilir.</i>
7. Sınıf	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	SB.7.3.1. Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur. SB.7.3.3. Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır

Tablo 1 incelendiğinde 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda "4. sınıf Birey ve Toplum", "4. ve 7. sınıf Kültür ve Miras", "7. sınıf İnsanlar, Yerler ve Çevreler" olmak üzere 3 farklı öğrenme alanında kanıt kullanımının teşvik edildiği görülmektedir. Bu öğrenme alanları kanıt kullanımına ilişkin kazanım sayıları açısından değerlendirildiğinde ise *Kültür ve Miras* öğrenme alanının 4 kazanım ile birinci, *İnsanlar, Yerler ve Çevreler* öğrenme alanının 2 kazanımla ikinci, *Birey ve Toplum* öğrenme alanının ise 1 kazanımla üçüncü sırada olduğu görülmektedir.

Kazanım açıklamalarında ise incelenmesi açıkça teşvik edilen kaynak türlerinin “resmi kimlik belgesi”, “biyografi” ve “seyahatname” olduğu görülmektedir. Bununla beraber “SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar” kazanımı kapsamında da görsel kaynakların kullanımına değinilmiştir. Riley’in (1999) Victoria Dönemi yerleşmelerini tasvir eden görsel ve yazılı kaynakları diyagram yoluyla incelemeye yönelik çalışması göz önünde bulundurulduğunda, yazılı ve görsel kaynakları öne çıkaran ilgili kazanımların da diyagram yoluyla incelenebileceği söylenebilir. Bu noktada ilgili kazanımlardan birisi olan “SB.4.1.1. Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur” kazanımı etrafında “kimlik belgesinin”, “SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir. Yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden örneklere yer verilir.” kazanımı kapsamında seyahatnamelerin, “SB.4.2.4. Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele’nin önemini kavrar. Kazanım biyografi öğretimi bağlamında ele alınır.” kazanımı bağlamında biyografilerin “SB.4.2.1. Sözlü, yazılı, görsel kaynaklar ve nesnelere yararlanarak aile tarihi çalışması yapar” kazanımı kapsamında ise görsel kaynakların diyagram yoluyla incelenebileceği söylenebilir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Çalışma sonucunda Riley’in çıkarım katmanları diyagramının kanıt kullanım sürecinde öğrenciyi aktif kılan, kaynakların analizine ilişkin somut bir çerçeve çizen ve öğrencileri bilgi parçacıkları arasında bağlantılar kurmaya yönlendiren bir grafik düzenleyici olarak tanımlandığı görülmüştür. Buna karşın alanyazında diyagramın kullanımını ele alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu, Sosyal Bilgiler eğitimi alanında kapsamlı bir çalışmanın gerçekleştirilmediği, ülkemizde ise bu konuda gerçekleştirilen detaylı bir çalışmanın bulunmadığı belirlenmiştir. Bu noktada çalışmanın diyagramı yerli alanyazınına kazandırmaya, daha geniş ölçekte ise Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanımını teşvik etmeye olumlu yönde katkı sunacağı düşünülmektedir.

Ayrıca diyagramının ortaya koyduğu özellikler ile 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın özel amaçlarında ifade edilen tarihsel kanıtların sorgulanması, bilimsel düşünmeyi temele alarak bilgiye ulaşma, eleştirel düşünme gibi amaç ifadeleri arasında belirgin bir bağlantının bulunduğu görülmektedir. Bu noktada diyagramın programda ifade edilen amaç ifadelerini gerçekleştirmeye yönelik çalışmalara olumlu yönde katkı sunacağı düşünülebilir. Bununla beraber Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda (2018) temel beceriler olarak yer verilen araştırma, eleştirel düşünme gibi beceriler ile diyagramın öğrenciyi teşvik ettiği araştırma ve inceleme süreçlerinin gerektirdiği beceriler arasında yakın bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Araştırmanın nesnelliliği açısından bu ilişkilendirme sürecinde Riley’in doğrudan işaret ettiği 2 temel beceri kullanılsa da, diyagramın Sosyal Bilgiler programındaki temel becerilerden gözlem, karar verme, problem çözme becerileriyle de ilişkili olduğu söylenebilir. Bununla beraber diyagramın öğretmenin uygulama tercihlerine bağlı olarak işbirliği ve iletişim becerilerine de olumlu yönde katkı sunacağı düşünülebilir.

Çalışma sonucu ulaşılan diğer bir bulgu gerek diyagramda gerekse programda kanıt kullanımına atfedilen ortak değer olmuştur. Riley’in (1999) çalışmasında, diyagramın öğrencilere ve öğretmenlere kanıt kullanım süreçlerine ilişkin somut bir çerçeve sağlayacağına işaret edilirken, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda da kanıt kullanımına büyük önem atfedilmiştir. Bu noktada diyagramın belirgin aşamaları ile Sosyal Bilgiler derslerindeki kaynak kullanım süreçlerini gerek öğretmenler gerekse öğrenciler açısından daha kolay ve anlaşılabilir kılacağı ifade edilebilir. Nitekim 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile beraber birincil ve ikincil kaynakların erken sınıf düzeylerinden itibaren sınıf ortamındaki kullanımı önem kazanan bir konu olmuştur (MEB, 2005a; MEB, 2005b). Örneğin ilköğretim 4-5. sınıflar Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda öğrencileri birincil ve ikincil kaynaklarla karşılaştırmanın gerekliliği vurgulanmış, programda birincil kaynağın tanımı yapılarak çeşitli birincil kaynak örneklerine yer verilmiştir (MEB, 2005a). Benzer şekilde ilköğretim 6-7. sınıflar Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da Programın uygulanması ile ilgili açıklamalar bölümünde “Kaynak kullanımı ve kanıt

değerlendirmeye dayalı Sosyal Bilgiler Eğitimi'nde öğrencilerin sebep-sonuç ilişkisi kurmaları ve kanıta dayalı akıl yürütmeleri sağlanmalı, kanıtların sınırlılıkları ve tarihin farklı yorumlarının olabileceği fark ettirilmelidir” (MEB, 2005b) ifadelerine yer verilmiştir. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda da kanıt kullanımına önem atfedilmiş ayrıca çeşitli kazanım ifadelerinde öğrencilerin kaynaklardan yararlanmasına yönelik açıklamalara yer verilmiştir. Bununla beraber ülkemizde yürütülen Sosyal Bilgiler derslerinde kaynakların kullanımı süreçlerinde önemli sorunların yaşandığı bilinmektedir (Dönmez & Altıkulaç, 2014; Bilgiç, 2018; Şener, 2019; Öner & Kınacı, 2021), Bu sorunların bir bölümüne işaret eden Öner & Kınacı'nın (2021) çalışmasında Sosyal Bilgiler derslerinde kanıt kullanımı sürecinde gerek öğretmenlerin gerekse öğrencilerin çeşitli zorluklarla karşılaştıkları belirlenmiş, öğretmenlerin sürecin farklı yöntem ve tekniklerle desteklenmesi yönünde istekli olduğu görülmüştür. Dönmez & Altıkulaç (2014) da Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının tarihsel kaynak kullanımına istekli olduğunu ancak bu konuda kendilerini yeterli görmediklerini ortaya koymuştur. Bu noktada diyagramın kaynakların analizi sürecinde ortaya çıkan bu ihtiyaçlara cevap vereceği, belirgin aşamaları ve anahtar soruları ile kanıt kullanım sürecini öğretmen ve öğrenciler açısından sistematikleştireceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında ulaşılan bir diğer bulgu ise gerek diyagramın gerekse programda yer alan öğrenme alanlarının çeşitli görsel ve yazılı kaynakların incelenmesini teşvik etmesi olmuştur. Bu ortak yön diyagramın Sosyal Bilgiler eğitimindeki kullanımını artırıcı bir faktör olarak değerlendirilmiş, çalışmanın nesneliliği açısından “Öğrenme alanı” başlıkları altında doğrudan kanıt kullanma becerisinin kazandırılmasının gerekliliği ifade edilen öğrenme alanlarına yer verilmiştir. Çalışmada her ne kadar doğrudan kanıt kullanma becerisiyle ilişkili olan kazanım örneklerine yer verilse de diyagramın programdaki farklı öğrenme alanı ve kazanımlar çerçevesinde de kullanılabilmesi düşünülmektedir. Bu kapsamda Sosyal Bilgiler öğretmenleri doğrudan kanıt kullanımıyla ilişkili diyagramlar geliştirebilirler ve öğrencilerin ilgili diyagramı bireysel ya da gruplar halinde aktif olarak incelediği sınıf içi etkinlikler düzenleyebilirler. Örneğin 4. Sınıf Birey ve Toplum öğrenme alanında yer alan SB.4.1.1. *Resmî kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur* kazanımı Riley'in diyagramı ile etkili şekilde incelenebilir (**EK-1**). Benzer şekilde 4. Sınıf düzeyinde *Kültür ve Miras* öğrenme alanında yer alan SB.4.2.4. *Millî Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Millî Mücadele'nin önemini kavrar* kazanımı kapsamında da milli mücadelede görev almış kişilere ait biyografi, otobiyografi, hatırat gibi kaynaklar öğrenciler tarafından ilgili diyagramın kullanıldığı etkinlikler yoluyla incelenebilir. Bu noktada öğretmen milli mücadele yer alan komutanların ya da halk kahramanlarının otobiyografileri yoluyla öğrencilere milli mücadelenin önemine ilişkin farkındalık kazandırabilir. Benzer şekilde 7. sınıf düzeyinde *Kültür ve Miras* öğrenme alanı kapsamında yer alan SB.7.2.5. *Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir* kazanımı kapsamında Osmanlıyı ziyaret etmiş yerli ve yabancı seyyahların seyahatnamelerinden faydalanılabilir. Ayrıca Osmanlı sanat ve estetik anlayışını yansıtan somut kültürel öğeler incelenerek öğrencilerin diyagram yoluyla değerlendirmelerde bulunması sağlanabilir. Ya da ilgili kazanım kapsamında Kanuni Sultan Süleyman gibi (**EK-2**) padişahlara ait mektuplar sınıfça incelenebilir ve hükümdarların bu tutumlarının toplumsal yaşantı ve kültür üzerine etkileri tartışılabilir. Böylece diyagramın öğrenciyi aktif kılacak sınıf içi tartışma aktivitelerini harekete geçirmesi sağlanabilir.

Bütün bunların yanında “öğrenme alanı” başlıkları altında kanıt kullanımının gerekliliği doğrudan vurgulanmayan kazanımlarda dahi bu diyagramdan öğrenme aktivitelerini destekleyici bir araç olarak faydalanılabilir. Örneğin 5. Sınıf düzeyinde *İnsanlar, yerler ve çevreler* öğrenme alanında yer alan SB.5.3.5. *Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar* kazanımının öğretmek isteyen bir öğretmen, 1999 gölcük depreminin oluşturduğu yıkımlara işaret eden döneme ait gazete haberlerini diyagramın bir parçası olarak kullanabilir (**EK-3**). Benzer şekilde 6. Sınıf düzeyinde *Kültür ve Miras* öğrenme alanında yer alan SB.6.2.1. *Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafî, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur* kazanımı etrafında çeşitli destanlara ait anlatılar sınıfça incelenebilir. Ya da SB.5.2.1. *Somut kalıntılarından yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya*

uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder kazanımı kapsamında bu uygarlıklara ait somut kültürel miras öğeleri incelenebilir. Örneğin Sümer medeniyetinin temel özellikleri hakkında öğrencilere görüş kazandırmak isteyen bir öğretmen British Museum’da bulunan Ur standardının diyagram ile incelenmesine yönelik **(EK-4)** etkinlikler düzenleyebilir. Öğretmen sınıfı gruplara bölerek, her bir gruptan ilgili kaynağı diyagramın anahtar soruları etrafında incelemelerini isteyebilir ve öğrenciler süreç sonunda sunumlarını sınıfla paylaşabilir. Böylece öğrencilerin işbirliği becerilerinin geliştirilmesi sağlanabilir. Ya da öğrencilere ilgili diyagramın kullanımını içeren bireysel incelemeler yaptırılabilir. Bu noktada Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin Riley’in (1999) sıklıkla vurduğu yaptığı öğrenci ilgisini canlı tutma, büyük soruya vurgu yapma, rehberlik etme gibi davranımlarda bulunmasının diyagramın daha etkin bir şekilde kullanımı açısından faydalı olacağı düşünülebilir.

Bütün bunların yanında diyagramın doğru kullanıldığı takdirde öğrencilerin öğrenme performansına da olumlu yönde katkıları olacağı düşünülebilir. Nitekim Sosyal Bilgiler eğitimi alanında kullanılan grafik düzenleyicilerin öğrencilerin akademik başarıları ve başarıya ilişkin pozitif duygularını anlamlı olarak arttırdığını ortaya koyan çalışma sonuçları bulunmaktadır (Herbst, 1995; Toba, 2019; İltar, 2016). Bütün bunların yanında Riley’in çıkarım katmanları diyagramının özel eğitime ihtiyaç duyan bireylere Sosyal Bilgiler’in içeriğini daha etkin bir şekilde kazandırma noktasında da faydalı olacağı düşünülebilir. Nitekim Sosyal Bilgiler derslerinde önem atfedilen üst düzey düşünme becerilerinin varlığı öğrenme güçlüğü yaşayan öğrenciler açısından önemli bir zorluk teşkil etmektedir (Steele, 2008) ve alanyazın incelendiğinde farklı tipteki grafik düzenleyicilerin öğrenme güçlüğü yaşayan öğrencilere Sosyal Bilgiler’in öğretimi üzerinde olumlu yönde etkileri olduğu bulgulanmıştır (Doyle, 1999; Zakas vd., 2013; Ciullo vd., 2014; Mann, 2014). Bu konuda detaylı bir çalışma gerçekleştiren Eissa (2012) öğrenme güçlüğü tanısı koyulmuş 60 öğrenci ile deneysel bir çalışma gerçekleştirmiştir. Öğrenciler seçkisiz olarak deney ve kontrol gruplarına atanmış, deney grubu öğrencileri Sosyal Bilgileri grafik düzenleyicilerin kullanıldığı bir strateji ile öğrenirken kontrol grubunda geleneksel yöntemler izlenmiştir. Akademik başarı testi, sosyal bilgiler öz yeterlilik testi, İçsel ve Dışsal Motivasyonel Yönelimler Ölçeği öğrencilere ön test ve son test olarak uygulanmış ve gerçekleştirilen son testler sonucunda deney grubu öğrencilerinin akademik başarıları, öz yeterlilik ve motivasyon düzeylerinin kontrol grubu öğrencilerine göre anlamlı olarak yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Bütün bunların yanında grafik düzenleyiciler, öğretmenlere ders öncesi, ders sırası ve ders sonrası da dahil olmak üzere eğitim sürecinin her anında kolaylaştırıcı ve geliştirici bir araç işlevi görmektedir (Governale, 1997) Bu noktada Sosyal Bilgiler öğretmenleri de Sosyal Bilgiler dersleri içerisinde yer alan öğrenme alanlarıyla ilişkili kazanımlar etrafında bu diyagramın kullanılacağı etkinlikler geliştirebilirler. Sınıf içerisinde, kazanımlarla ilişkili kaynaklar öğrenciler tarafından bireysel ya da gruplar halinde etkin şekilde incelenebilir. Ayrıca öğrencilere çeşitli kaynakların ilgili diyagram yoluyla analizine ilişkin sınıf dışı performans görevleri verilebilir. Bu etkinlikler ise öğrencileri araştırmaya ve iş birliğine yönelterek aktif öğrenme süreçlerini teşvik edeceği söylenebilir. Bütün bunların yanında Ülkemizde 8. sınıf düzeyinde verilen T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersinin de Sosyal Bilgiler öğretmenlerince yürütülmesi ve bu dersin Öğretim Programında birincil kaynakların kullanılmasının vurgulanması (MEB, 2018) nedeniyle, diyagramın ilgili ders kapsamında da etkin şekilde kullanılacağı düşünülmektedir.

Ancak ülkemizde Sosyal Bilgiler derslerine ayrılan sürenin yetersizliği ve öğretim programının sahip olduğu yoğun içerik göz önünde bulundurulduğunda, ilgili diyagramın Sosyal Bilgiler öğrenme-öğretme süreçlerindeki kullanımının belirli sınırlılıklara sahip olacağı düşünülebilir. Nitekim ülkemizde Sosyal Bilgiler derslerine ayrılan ders saatlerinin yetersizliği ile yoğun içeriğin farklı strateji, yöntem ve tekniklerden yararlanılmasını engellediği bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda diyagramın belirli aşamalar altında öğrenciyi aktif şekilde araştırmaya yönlendirmesi ve bu sürecin belirli bir zaman gerektirmesi, ilgili diyagramın sınıf içindeki kullanımı adına önemli bir sınırlılık olarak görülebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlardan genel olarak değerlendirildiğinde ise ilgili diyagramın ülkemizdeki Sosyal Bilgiler öğrenme-öğretme süreçlerine olumlu yönde pek çok katkı sunabileceği düşünülmektedir. Diyagramın farklı öğrenme alanlarına uygulanabilir bir yapıda oluşunun ve Sosyal Bilgilerin sahip olduğu zengin içerik ile farklı yöntem, teknik ve araçların kullanımını gerektiren karmaşık yapısının, bu diyagramı Sosyal Bilgiler derslerinde etkin şekilde kullanılabileceğini düşündürmektedir. Bu kapsamda Riley'in çıkarım katmanları diyagramının sosyal bilgiler derslerindeki kullanımını ele alan nitel, nicel ya da karma araştırma yöntemlerinin kullanıldığı akademik çalışmaların gerçekleştirilmesinin de diyagramın yerli alanyazındaki tanınırlığı adına olumlu olacağı düşünülebilir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Google Akademik, Proquest, DergiPark, EBSCO-Host veritabanlarında yapılan alanyazın taramalarından ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğinden elde edilen verilerle sınırlıdır.

Destek ve Teşekkür

Bu çalışmanın bir bölümü, Okan Yetişensoy ve Şemsettin Akdeniz (2021) tarafından 9. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu'nda özet bildiri olarak sunulmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın yazarları araştırmanın tüm süreçlerine eşit derecede katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmanın yazarları olarak herhangi bir çıkar/çatışma beyanımız olmadığını ifade ederiz.

Yayın Etiği Beyanı

Bu araştırmanın planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Bu çalışmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamış ve bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Çalışma doküman inceleme çalışması olduğu için Etik Kurul İzni alınmasını gerektiren çalışmalar grubunda yer almamaktadır. Bu nedenle Etik Kurul İzni beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Alkan, V. (2020). Grafik düzenleyiciler ile sosyal bilgiler öğretimi. S. Şimşek (Ed.) içinde, *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenleri için sosyal bilgiler öğretimi* (ss. 123-166). Anı yayıncılık.
- Argyrou, E. B., Izzet, V. Ertac, G., Ktorı, M. Makryıanı, C., Rogers, R. & Counsell, C. (2011). Learning to investigate the history of Cyprus through artefacts – A Teacher's Guide., K&L Lithofit Ltd.
- Azer, H. (2021). *Sosyal bilgiler 7. Sınıf ders kitabı*. EKOYAY Eğitim Yayıncılık.
- Bilgiç, S. (2018). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler derslerinde kanıt temelli öğrenmeye ilişkin bir eylem araştırması*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi.
- Counsell, C. (2004) History in practice: history and literacy in Y7: building the lesson around the text. https://www.hoddereducation.co.uk/media/Documents/History%20Community/History%20and%20Literacy%20in%20Y7/history_literacy_y7.pdf

- Ciullo, S., Falcomata, T., & Vaughn, S. (2015). Teaching social studies to upper elementary students with learning disabilities: Graphic organizers and explicit instruction. *Learning Disability Quarterly*, 38(1), 15-26.
- Çelikkaya, T. (2020). Tanılayıcı dallanmış ağaç. T. Çelikkaya ve Y. Akbaş (Ed.) içinde, *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgilerde kavram öğretimi* (ss. 383-410). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Doyle, C. S. (1999). *The use of graphic organizers to improve comprehension of learning disabled students in social studies* (Unpublished master's research Project). Kean University. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED427313.pdf>
- Dönmez, C. & Altinkulaç, A. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ortaokul T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük dersi konularının öğretiminde tarihsel kaynakların kullanımına yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(3), 923-942.
- Dönmez, C., Yazıcı, K. & Sabancı, O. (2007). Sosyal bilgiler derslerinde grafik düzenleyicilerin kullanımının öğrencilerin akademik bilgiyi elde etmelerine etkisi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5 (3), 437-459.
- Eissa, M. A. (2012). The effects of advance graphic organizers strategy intervention on academic achievement, self efficacy, and motivation to learn social studies in learning disabled second year prep students. *Psycho-Educational Research Reviews*, 1(1), 11-21.
- Ekici, Cevat (ed.), *Gökkubbe Altında Birlikte Yaşamak, Belgelerin Diliyle Osmanlı Hoşgörüsü/ Living Together Under the Same Sky Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı Yayın Nu:77, 2006.*
- Faiz, M. (2020). Bilgi Haritası. T. Çelikkaya ve Y. Akbaş (Ed.) içinde, *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgilerde kavram öğretimi* içinde (s. 323-348). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gallavan, N. P., & Kottler, E. (2007). Eight types of graphic organizers for empowering social studies students and teachers. *The Social Studies*, 98(3), 117-128. <https://doi.org/10.3200/TSSS.98.3.117-128>
- Gazete haberi (1999, 20 Ağustos). Trilyonlar da gömüldü. Cumhuriyet Gazetesi, s. 13.
- Gezer, M. & Meral, E. (2020). Kavram ağı ve kavram çarkı diyagramı. T. Çelikkaya ve Y. Akbaş (Ed.) içinde, *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgilerde kavram öğretimi* (ss. 129-162). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Governale, J. (1997). *Improving attitudes of students toward social studies* (Unpublished master's thesis). St. Xavier University.
- Gömeç, S. (2009) *Türk destanlarına giriş*. Akçağ Yayınları.
- Gürel, D. (2020). Balık kılçığı diyagramı. T. Çelikkaya ve Y. Akbaş (Ed.) içinde, *Kuramdan uygulamaya sosyal bilgilerde kavram öğretimi* (s. 163-192). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hall, C., Kent, S. C., McCulley, L., Davis, A., & Wanzek, J. (2013). A new look at mnemonics and graphic organizers in the secondary social studies classroom. *Teaching Exceptional Children*, 46, 47-55.
- Herbst, P. S. (1995) Effect of graphic organizers on ninth-grade students' achievement in social studies. <https://www.proquest.com/docview/304209355?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>
- Horvath, B. (2010). *Anadolu 1913*, (Çev: Tarık Demirkan), Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İlter, İ. (2015). Sosyal bilgilerde kelime hazinesinin geliştirilmesinde frayer modelinin etkisinin incelenmesi. *İlköğretim Online*, 14(3), 1107-1129.
- İlter, İ. (2016). The power of graphic organizers: effects on students' word-learning and achievement emotions in social studies. *Australian Journal of Teacher Education*, 41(1), 42-64.
- Thevenot, J. (1978). *1655-1656'da türkiye* (Çev. Nuray Yıldız) Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser.
- Komisyon (2015) *İlköğretim sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. MEB yayınları.
- Mann, M. L. (2014). *The effectiveness of graphic organizer on the comprehension of social studies content by students with disabilities* (Unpublished master thesis). Marshall University.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2005a). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (4- 5. Sınıflar)*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2005b). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programı ve kılavuzu (6- 7. sınıflar)*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=354>

- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018) T.C. inkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi öğretim programı (ortaokul 8. sınıf). <http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=355>
- Öner, Ü. & Kınacı, M. K. (2021). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kanıt kullanma becerisine ilişkin görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 1155-1174.
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için döküman inceleme yöntemi*. Pegem Akademi.
- Riley, C. (1999). Evidential understanding, period, knowledge and the development of literacy: a practical approach to 'layers of inference' for key stage 3. *teaching history*, 97, 6.
- Sanz, M. S. Y. (1979). *Türkiye'nin dört yılı, 1552-1556*. (Çev. A. Kurutluoğlu). Kervan Kitapçılık.
- Steele, M. M. (2008). Teaching social studies to middle school students with learning problems. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 81(5), 197-200.
- Şener, N. (2019). *Ortaokul sosyal bilgiler dersinde tarihsel kanıt kullanımının öğrencilerin tutumlarına etkisi ve öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Tan, H. D. (2006). *Enhancing pedagogy and students' historical understanding in history in Singapore schools*. Nanyang Technological University. [https://repository.nie.edu.sg/bitstream/10497/4120/1/CRP7_04THD_Conf06\(AERA\)_Tan.pdf](https://repository.nie.edu.sg/bitstream/10497/4120/1/CRP7_04THD_Conf06(AERA)_Tan.pdf)
- Toba, F. B. (2019) Effect of explicit instruction and graphic organizers strategies on pupils' performance in social studies in osun state elementary schools. <https://ir.oauife.edu.ng/handle/123456789/6275>
- Vekiri, I. (2002). What is the value of graphical displays in learning? *Educational Psychology Review*, 14(3), 261-312.
- Victoria State Government (VSG), (2021). Literacy teaching toolkit reading and interpreting visual resources in geography. <https://www.education.vic.gov.au/school/teachers/teachingresources/discipline/english/literacy/Pages/reading-and-interpreting-visual-resources-in-geography.aspx>
- Wittman, W. (2011), *Osmanlı'ya yolculuk 1799-1800-1801, (türk ordusu ve ingiliz askeri heyeti ile birlikte küçük asya, suriye ve çöl yoluyla mısır'a yolculuk)*, (Çev. Belkıs Dışbudak), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık.
- Yetişensoy, O. & Akdeniz Ş. (2021, Aralık, 20-22). *Riley'in çıkarım katmanları diyagramı ve sosyal bilgilerde kullanım örnekleri* [Sözlü Sunum]. 9. Uluslararası Sosyal Bilgiler Eğitimi Sempozyumu.
- Yıldırım A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zakas, T. L., Browder, D. M., Ahlgrim-Delzell, L., & Heafner, T. (2013). Teaching social studies content to students with autism using a graphic organizer intervention. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 7(9), 1075-1086. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2013.06.001>

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Social Studies is a field of study that combines many different disciplines such as History, Geography, Politics, and Economics, and has an intense content with its interdisciplinary structure. Transferring these different and often intertwined content to students requires different teaching practices, and graphic organizers are widely used for this purpose. Today, different graphic organizers such as fishbone, frayer, concept wheel and venn diagrams, knowledge maps, diagnostic branched trees and concept networks are used in Social Studies education (İlter, 2015; Alkan, 2020; Çelikkaya, 2020; Gezer & Meral, 2020; Gürel, 2020; Faiz, 2020). These visual tools help the teacher in the teaching process, facilitate the learning of the rich content of social studies for students, and pave the way for more meaningful and permanent understanding. In this context, it can be seen as an essential issue to bring different graphic organizers that can contribute to Social Studies education to the domestic literature and encourage their use in Social Studies education. This study aims to introduce the Inference Layers Diagram, which was developed by Claire Riley in 1999 and provides a systematic framework for the analysis of resources (Riley, 1999), and to demonstrate its usability in the current Social Studies Curriculum.

Method

This study was carried out by document analysis method. In document analysis research, which is evaluated within the qualitative research approach, the relevant written materials are analyzed, and the researcher is allowed to obtain the data without the need for observation or interview (Yıldırım & Şimşek, 2018). Content analysis was used in the analysis of the data of the research. With content analysis, the complex data in the sources were examined from a holistic perspective and tried to be presented in a meaningful whole.

Results

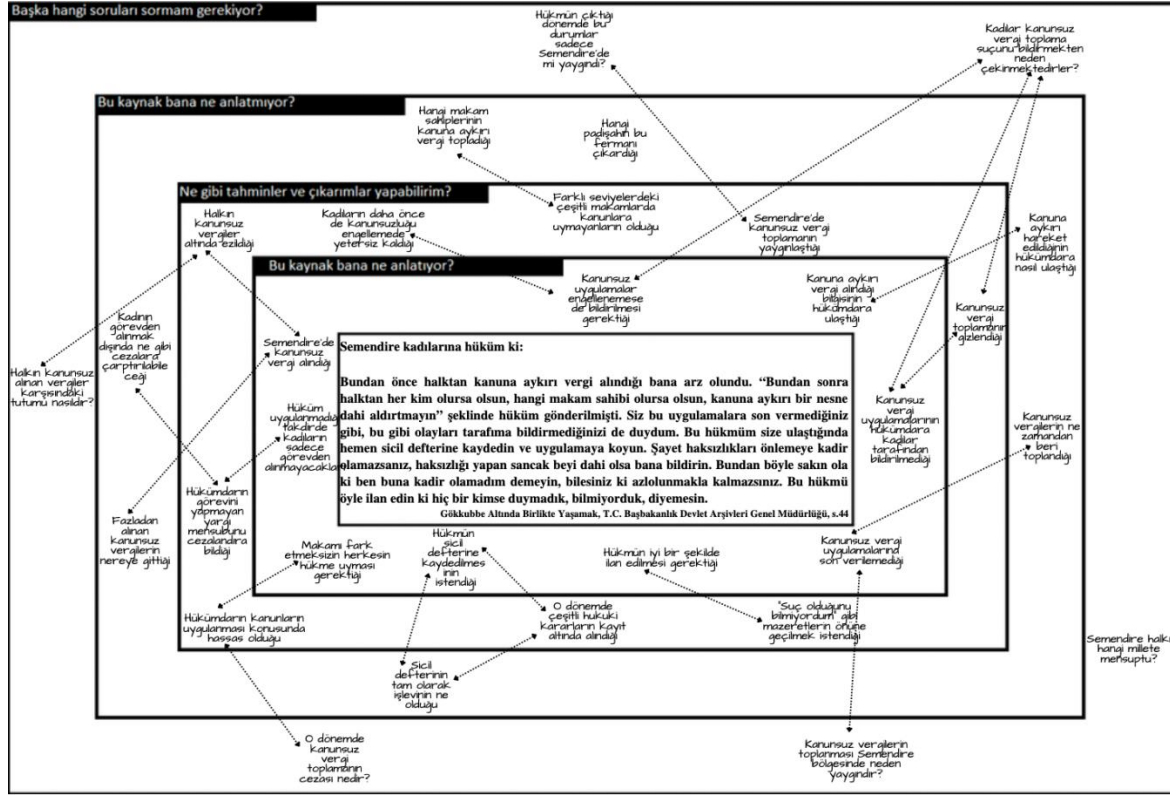
As a result of the study, it was seen that Riley's inference layers diagram is a graphic organizer that activates the student in the process of using evidence, draws a concrete framework for the analysis of sources, and directs students to make connections between pieces of information. On the other hand, it was determined that the studies dealing with the use of diagrams in the literature are limited, there is no comprehensive study in the field of social studies education, and there is no detailed study on this subject in our country. In addition, it was seen that there is a clear connection between the features of the diagram and the purpose statements of curriculum, such as questioning historical evidence, accessing information based on scientific thinking, and critical thinking. Also, it was seen that a significant importance is attached to the use of evidence both in the diagram and the curriculum. It was observed that there is a close relationship between the skills such as research, critical thinking, evidence using in the current social studies curriculum and the essential skills that should be employed in the examination processes in which the diagram is used. Another finding within the scope of the study was that both the diagram and the learning areas in the curriculum encouraged the examination of various visual and written sources.

Discussion and Conclusion

It is thought that the study will contribute positively to bringing the diagram to the domestic literature and encourage its use in social studies education on a larger scale. In addition, it is thought that if the diagram is used correctly, it will contribute positively to the realization of various objectives expressed in the curriculum and to the development of different skills in the curriculum. In addition, it is thought that the clear stages of the diagram will make the source analysis processes in Social Studies classes easier and more understandable for both teachers and students. In addition to all these, it is thought that the diagram can be used around different learning areas in social studies. In this context, social studies teachers can develop diagrams that

encourage resource analysis processes and organize in-class activities where students actively examine the relevant diagram individually or in groups. In addition to all these, it can be thought that if the diagram is used correctly, it will contribute positively to the learning performance of the students. As a matter of fact, there are study results showing that graphic organizers used in the field of social studies education significantly increase students' academic achievement and positive feelings about success (Herbst, 1995; Toba, 2019; İlter, 2016). It is thought that Riley's inference layers diagram will also be useful for individuals who need special education. As a matter of fact, the existence of high-level thinking skills, which are given importance in Social Studies courses, poses a significant challenge for students with learning disabilities (Steele, 2008), and when the literature is examined, it has been found that different types of graphic organizers have positive effects on teaching social studies to students with learning disabilities (Doyle, 1999; Zakas et al., 2013; Ciullo et al., 2014; Mann, 2014). However, considering the inadequacy of the time allocated to Social Studies courses in our country and the intense content of the curriculum, it can be thought that using the relevant diagram in Social Studies learning-teaching processes will have certain limitations.

Ek. 2. "SB.7.2.5. Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir" kazanımına ilişkin diyagram

Ek. 4. "SB.5.2.1. Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder" kazanımına ilişkin diyagram

